

Dalībnieku (akcionāru) balsstiesību ierobežošana kapitālsabiedrībās

Satversmes tiesa¹, skaidrojot jēdzienu „īpašums” Satversmes 105. panta kontekstā, noteikusi, ka tas tulkojams plaši un „ar tiesībām uz īpašumu” saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties (t.sk. tiesības, kas izriet no kapitāla daļām un akcijām, – tāpat arī balsstiesības). Taču balsstiesības, tāpat kā jebkuras citas īpašuma tiesības, nav absolūtas, un tās noteiktos gadījumos var ierobežot. Šīs publikācijas mērķis ir sniegt lasītājam ieskatu par to, cik plašs ir Komerclikumā paredzēto jautājumu loks, kuros dalībnieka (akcionāra) balsstiesības ir ierobežotas, kā arī sniegt vērtējumu par praktisko nozīmi balsstiesību ierobežojumam kapitālsabiedrībās (kā tas ietekmē lēmumu pieņemšanu un dalībnieku (akcionāru) sapulču noturēšanu).

I. Vai apmaksātais pamatkapitāls = balsstiesīgais pamatkapitāls?

Komerclikuma 211. panta pirmajā daļā noteikts, ka dalībniekam balsstiesības dod tikai pilnībā apmaksāta daļa. Savukārt Komerclikuma 279. panta pirmā daļa paredz, ka katra minimālās nominālvērtības apmaksātā balsstiesīgā akcija dod tiesības akcionāru sapulcē uz vienu balsi. Lasot šos pantus gramatiski, pirmšķietami var likties, ka balsstiesīgais pamatkapitāls vienmēr sakrīt ar apmaksāto pamatkapitālu. Tomēr šāds pieņēmums ir maldīgs.

PIRMKĀRT, būtu jānošķir situācijas, kad dalībniekam (akcionāram) vispār nav balsstiesību, no situācijām, kad šīs balsstiesības tiek ierobežotas, lemjot par atsevišķiem jautājumiem.

Komerclikuma 191. panta otrajā daļā un 238.¹ panta pirmajā daļā paredzēts, ka daļas (akcijas), kurām nav mantinieku, atbilstoši Civillikuma 416. pantā noteiktajam uzskatāmas par bezmantinieku mantu un piekrit valstij. Valstij nav balsstiesību, un, nosakot pārstāvības² normu, šīs daļas netiek ņemtas vērā.

Komerclikuma 192. panta otrā daļa un 240. panta septītā daļa paredz, ka gadījumā, ja sabiedrība Komerclikumā paredzētajos gadījumos iegūst savas daļas (akcijas), tai nav nekādu dalībnieku (akcionāru) tiesību, un, nosakot pārstāvības

normu, šīs daļas (akcijas) netiek ņemtas vērā kvoruma noteikšanā.

Šādi noteikumi ir paredzēti, lai izslēgtu situācijas, kad valsts vai sabiedrība kā īslaicīgs daļu (akciju) turētājs (jo kapitālsabiedrībai likumā noteiktajā termiņā ir jāatsvina šīs kapitāla daļas vai attiecīgi jādzēš tās) piedalās sabiedrības pārvaldē³.

Piemēram, sabiedrības ar ierobežotu atbildību (SIA) „A” pamatkapitāls ir 5000 eiro, kuru veido 5000 kapitāla daļas ar vienas daļas nominālvērtību 1 eiro. SIA „A” dalībnieku sastāvā ir 3 dalībnieki – fiziskā persona B, kurai pieder 2500 kapitāla daļas (50%), SIA „B”, kurai pieder 1000 kapitāla daļas (20%), un SIA „A”, kurai pieder 1500 kapitāla daļas (30%), ko sabiedrība ieguvusi, pamatojoties uz Komerclikuma 191. panta pirmo daļu.

Secīgi, sasauktās SIA „A” dalībnieku sapulces apmaksātais pamatkapitāls ir 5000 eiro (100%), savukārt balsstiesīgais pamatkapitāls ir 3500 eiro (jeb 70%). Dalībnieku sapulce ir lemttiesīga, jo atbilstoši Komerclikuma 212. panta pirmajai daļai tajā piedalās dalībnieki, kuri kopā pārstāv vairāk par pusi no balsstiesīgā pamatkapitāla, ja statūtos nav noteikts lielāks balsu skaits (t.i., 70%).

Lēmums par dalībnieku sapulces darba kārtību paredzēto jautājumu tiks uzskatīts par pieņemtu, ja par to atbilstoši Komerclikuma 216. panta pirmajai daļai tiks nodotas vairāk par pusi no dalībnieku sapulcē pārstāvētajām balsīm, ja statūtos nav noteikts lielāks balsu skaits (t.i., vairāk par pusi no balsstiesīgā pamatkapitāla, kas ir 3500 eiro).

Turpreti Komerclikuma 211. panta otrajā daļā

1 Satversmes tiesas 19.06.2010. spriedums lietā Nr. 2010-02-01 „Par likuma „Par nodokļiem un nodevām” 16. panta 10. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam”.

2 „Pārstāvības norma” ir likumā vai kapitālsabiedrības statūtos noteiktais balsstiesīgais pamatkapitāls, kurš nosaka, vai dalībnieku (akcionāru) sapulce ir lemttiesīga.

3 Dr. iur. A. Lošmaņa viedoklis diskusijā „Balsstiesīgā pamatkapitāla izpratne”, Jurista Vārds, Nr. 3 (650), 18.01.2011.

**MARIJA
BERDOVA**

 Zvērinātu
advokātu
biroja
COBALT
zvērināta
advokāte

un 280. panta otrajā daļā ir uzskaitīti gadījumi, kad dalībnieka (akcionāra) balsstiesības tiek ierobežotas, un, nosakot pārstāvības normu, tās balsis netiek ņemtas vērā. Jāpiebilst, ka Komerclikuma 211. panta otrajā daļā aptverto jautājumu loks ir izsmēlošs – proti, balsstiesību ierobežošana kādā no uzskaitītajiem jautājumiem neliedz dalībniekam izmantot balsstiesības citos jautājumos.

Piemēram, SIA „A” pamatkapitāls ir 5000 eiro, kuru veido 5000 kapitāla daļas ar vienas daļas nominālvērtību 1eiro. SIA „A” dalībnieku sastāvā ir 3 dalībnieki – fiziskā persona B, kurai pieder 1000 kapitāla daļas (20%), SIA „B”, kurai pieder 1000 kapitāla daļas (20%), un fiziskā persona C, kurai pieder 3000 kapitāla daļas (60%). Dalībnieku sapulces darba kārtībā ir jautājums par prasības celšanu pret SIA „A” dibinātāju – fizisko personu B (atbilstoši Komerclikuma 210. panta pirmās daļas 7. punktam) un pamatkapitāla palielināšanu.

Secīgi, sasauktās SIA „A” dalībnieku sapulces apmaksātais un balsstiesīgais pamatkapitāls ir 5000 eiro, kas atbilst 100%. Dalībnieku sapulce ir lemttiesīga, jo atbilstoši Komerclikuma 212. panta pirmajai daļai tajā piedalās dalībnieki, kuri kopā pārstāv vairāk par pusi no balsstiesīgā pamatkapitāla.

Lēmums par dalībnieku sapulces darba kārtībā paredzēto pirmo jautājumu (proti, prasības celšana pret fizisko personu B) tiks uzskatīts par pieņemtu, ja par to atbilstoši Komerclikuma 216. panta pirmajai daļai tiks nodotas vairāk par pusi no dalībnieku sapulcē pārstāvētajām balsīm (t.i., vairāk par pusi no 4000 balsīm). Lai gan dibinātājs – fiziskā persona B – piedalās sapulcē, tā balsis, kas veido 20% no pamatkapitāla, balsošanā netiek ņemtas vērā, un balsošanā piedalās tikai pārējās 80% balsis.

Savukārt lēmums par otro dalībnieku sapulces darba kārtībā paredzēto jautājumu (t.i., par pamatkapitāla palielināšanu) tiks uzskatīts par pieņemtu, ja par to tiks nodotas vairāk par 2/3 no 5000 balsīm, jo fiziskā persona B var piedalīties balsojumā jautājumā par pamatkapitāla palielināšanu.

Ja sabiedrībai ir vairākas akciju kategorijas, lēmums jautājumā, kas skar attiecīgās akciju kategorijas akcionāru tiesības, ir pieņemts, ja par to nobalso katras attiecīgās akciju kategorijas akcionāri ar Komerclikumā vai statūtos noteikto balsu vairākumu no klātesošajiem akcionāriem katrā šādā akcionāru grupā.

OTRKĀRT, būtu jānošķir situācijas, kad dalībniekam (akcionāram) ir balsstiesības visos dalībnieku (akcionāru) sapulces kompetencē esošajos jautājumos, no situācijām, kad balsstiesības tiek piešķirtas tikai atsevišķos jautājumos.

Atbilstoši Komerclikuma 186.¹ panta pirmajai daļai un 227. panta pirmajai daļai – sabiedrība var nostiprināt dažādas no daļām (akcijām) izrietošas tiesības, t.sk. tiesības uz balsstiesībām dalībnieku (akcionāru) sapulcē.

Piemēram, Komerclikuma 232. panta otrajā daļā paredzēts, ka priekšrocību akcijas nedod balsstiesības. Tomēr, ja akcionāram, kuram pieder priekšrocību akcijas ar īpašām tiesībām attiecībā uz dividendu saņemšanu, par diviem pārskata gadiem pēc kārtas neizmaksā dividendes vai izmaksā tikai daļu no tām, nākamajā pārskata gadā šis akcionārs iegūst balsstiesības atbilstoši vispārējiem noteikumiem (proti, priekšrocību akciju turētāji var izmantot balsstiesības līdzīgi kā parasto akciju turētāji) proporcionāli tam piederošo priekšrocību akciju nominālvērtību summai.

Komerclikuma 279. panta trešā daļa paredz, ka, ja akcionāru sapulcē jāizlemj jautājums par sabiedrības darbības izbeigšanu, šā jautājuma lemšanā tiesības balsot ir arī priekšrocību akciju turētājiem. Papildus šā panta ceturtajā daļā paredzēts, ka, ja akcionāru sapulcē jāizlemj jautājumi par sabiedrības reorganizāciju, pamatkapitāla palielināšanu vai samazināšanu vai par statūtu grozīšanu, tiesības balsot ir arī priekšrocību akciju turētājiem, ja šie jautājumi var skart viņu tiesības.

Būtu jāņem vērā, ka atbilstoši Komerclikuma 284. panta trešajai daļai gadījumā, ja sabiedrībai ir vairākas akciju kategorijas, lēmums jautājumā, kas skar attiecīgās akciju kategorijas akcionāru tiesības,

► ir pieņemts, ja par to nobalso katras attiecīgās akciju kategorijas akcionāri ar Komerclikuma vai statūtos noteikto balsu vairākumu no klātesošajiem akcionāriem katrā šādā akcionāru grupā.

Piemēram, akciju sabiedrībā (AS) ir trīs kategoriju akcijas: „A kategorijas” akcijas (piešķir tiesības uz vienu balsi akcionāru sapulcē, tiesības uz dividendēm un tiesības uz likvidācijas kvotas saņemšanu), „B kategorijas” akcijas jeb priekšrocību akcijas (piešķir tiesības uz dividendu saņemšanu statūtos paredzētajā apmērā un tiesības uz likvidācijas kvotas saņemšanu, bet nepiešķir balsstiesības) un „C kategorijas” akcijas jeb personāla akcijas (atbilstoši statūtu noteikumiem piešķir tiesības uz dividendu saņemšanu statūtos paredzētajā apmērā, bet nepiešķir balsstiesības).

AS plāno izbeigt darbību, uzsākot likvidācijas procesu. Šā jautājuma izlemšanā piedalās „A kategorijas” un „B kategorijas” akciju turētāji. Lai

Dalībnieku (akcionāru) sapulces protokolā korekti atspoguļotais balsstiesīgā pamatkapitāla lielums, it īpaši, ja kādam dalībniekam nav balsstiesību (vai šādas balsstiesības ir ierobežotas), ir ļoti svarīgs, piesakot izmaiņu reģistrāciju Uzņēmumu reģistra komercreģistrā.

4 Administratīvās rajona tiesas 28.05.2012. spriedums lietā Nr. A420490611.

varētu uzskatīt, ka lēmums par sabiedrības darbības izbeigšanu ir pieņemts, „A kategorijas” akciju turētājiem ir jānodod ne mazāk kā 3/4 no sapulcē pārstāvētām „A kategorijas” balsīm un „B kategorijas” akciju turētājiem arī jānodod ne mazāk kā 3/4 no sapulcē pārstāvētām „B kategorijas” balsīm.

Komerclikuma 248. panta otrajā daļā paredzēts, ka **obligacionāriem, kuriem pieder konvertējamās obligācijas, ir tiesības piedalīties akcionāru sapulcē bez balsstiesībām**, tomēr atsevišķos likumā noteiktos gadījumos obligacionāri var piedalīties akcionāru sapulcē izskatāmo lēmumu pieņemšanā. Piemēram, obligacionāri piedalās pārstāvības normas noteikšanā un balsošanā jautājumā par AS reorganizāciju ar tādām pašām tiesībām kā pārējie akcionāri.

Tātad balsstiesību apjoms dalībniekiem (akcionāriem), kas tur dažādu kategoriju akcijas (daļas), var atšķirties ne tikai atkarībā no sapulcē izlemjamo jautājumu loka, bet arī atkarībā no tā, vai pati sa-

biedrība šādas tiesības konkrētas akciju (daļu) kategorijas turētājam ir piešķirusi (piemēram, atbilstoši Komerclikuma 255. panta trešajai daļai personāla akcijas dod balsstiesības un citas tiesības tikai tad, ja tas ir paredzēts sabiedrības statūtos).

VISBEIDZOT, būtu jānošķir situācijas, kad balsstiesību ierobežojums ir noteikts vispārējam tiesību subjektam atbilstoši Komerclikuma regulējumam, no situācijas, kad balsstiesību ierobežojums ir noteikts speciālajam tiesību subjektam (kreditēstādei vai apdrošināšanas sabiedrībai).

Kreditēstāžu likuma 33. panta otrajā daļā un Apdrošināšanas un pārāpdrošināšanas likuma 80. panta otrajā daļā paredzēts, ka akcionāram (dalībniekam) nav tiesību izmantot visu viņam piederošo akciju balsstiesības kreditēstādē vai akciju (daļu) balsstiesības apdrošināšanas vai pārāpdrošināšanas sabiedrībā, un akcionāru (dalībnieku) sapulces lēmumi, kas pieņemti, izmantojot šo akciju balsstiesības, nav spēkā no to pieņemšanas brīža, ja:

- 1) Finanšu un kapitāla tirgus komisija (FKTK) šajā likumā minētajos gadījumos ir aizliegusi personai izmantot tai piederošo akciju balsstiesības;
- 2) persona ir ieguvusi vai palielinājusi būtisko līdzdalību kreditēstādē/apdrošināšanas vai pārāpdrošināšanas sabiedrībā pirms attiecīgā paziņojuma iesniegšanas FKTK;
- 3) persona ir ieguvusi vai palielinājusi būtisko līdzdalību kreditēstādē/apdrošināšanas vai pārāpdrošināšanas sabiedrībā FKTK iesniegtajā paziņojuma izskatīšanas laikā.

Ja kreditēstādes akcionāram/apdrošināšanas vai pārāpdrošināšanas sabiedrības akcionāram (dalībniekam) ir aizliegts izmantot tam piederošo akciju balsstiesības kreditēstādē/apdrošināšanas vai pārāpdrošināšanas sabiedrībā, kopējo lemttiesīgo akciju skaitu aprēķina, no visām balsstiesīgajām akcijām atņemot tās akcijas, kuru balsstiesību izmantošana ir aizliegta.

Dalībnieku (akcionāru) sapulces protokolā korekti atspoguļotais balsstiesīgā pamatkapitāla lielums, it īpaši, ja kādam dalībniekam nav balsstiesību (vai šādas balsstiesības ir ierobežotas), ir ļoti svarīgs, piesakot izmaiņu reģistrāciju Uzņēmumu reģistra komercreģistrā. Atbilstoši tiesu praksei atziņām tiesai un attiecīgi arī Uzņēmumu reģistra komercreģistram ir „jāizvērtē, kā pareizi piemērojamas tiesību normas par balsstiesīgā pamatkapitāla noteikšanu, ja atsevišķam dalībniekam piemērots aizliegums izmantot sev piederošo kapitāla daļu balsstiesības un tas nav strīds par lietas faktiskajiem apstākļiem”⁴.

Gadījumā, ja Uzņēmumu reģistra komercreģistrs, izskatot iesniegtos dokumentus, konstatēs, ka balsstiesīgais pamatkapitāls dalībnieku (akcionāru) sapulces protokolā nav bijis noteikts pareizi, tas ir pamats lēmuma pieņemšanai par pieteikto izmaiņu reģistrēšanas atlikšanu (sk., piemēram, Uzņēmumu reģistra galvenā valsts notāra 06.03.2020. lēmumu Nr. 1–5n/242).

■ J P

MATERIĀLS TAPIS
SADARBĪBĀ AR

C O B A L T

TURPINĀJUMS
SEKOS

MARIJA
BERDOVAZvērinātu
advokātu
biroja
COBALT
zvērināta
advokāte

otro daļu – proti, ka normas „mērķis ir nepieļaut akcionāra dalību balsojumā par tādu lēmumu, kurā viņa personiskās intereses var būt pretrunā ar sabiedrības interesēm”².

Turklāt Komerclikuma 280. panta otrās daļas 3. punkts būtu jāinterpretē paplašināti – ar to domājot ne tikai gadījumus, kad tiek pieņemts lēmums par akcionāra atbrīvošanu no saistībām vai atbildības pret sabiedrību, bet arī gadījumos, kad tiek pieņemts lēmums par valdes locekļa vai padomes locekļa (kurš vienlaikus ir arī šīs sabiedrības akcionārs) atbrīvošanu no atbildības saskaņā ar Komerclikuma 173. pantu. Tiesu praksē atzīts, ka „nav šaubu, ka lēmuma pieņemšanā par akcionāra, kurš ir padomes vai valdes loceklis, atbrīvošanu no atbildības par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem pastāv akcionāra tieša mantiska interese tikt atsvabinātam no viņa mantas samazinājuma pretstatā sabiedrības interesēm, jo atbrīvošana no atbildības var notikt tikai uz sabiedrības rēķina. [...] Ja balsstiesību ierobežojums akcionāram pastāv, formulējot sabiedrības gribas izteikumu vērsties ar prasību tiesā, tad vēl jo vairāk šāds ierobežojums attiecas uz lēmumu par atbildību, jo, atbrīvojot no tās, iespēja lemt par prasības celšanu tiek izslēgta.”³

Zīmīgi, ka, lasot abus Komerclikuma pantus (211. panta otro daļu un 280. panta otro daļu) kopsakarīgi, var viennozīmīgi secināt, ka tajos paredzēto balsstiesību ierobežojumu tvērums atšķiras. Piemēram, akcionārs, kurš vienlaikus ieņem arī padomes vai valdes locekļa amatu, nevar piedalīties balsojumā par viņa kā valdes vai padomes locekļa atsaukšanu no amata vai prasības celšanu pret viņu. Attiecībā uz SIA dalībnieku – šāds balsstiesību ierobežojums *expressis verbis* Komerclikumā nav paredzēts, līdz ar to aktuāls paliek jautājums, vai AS regulējums būtu pēc analogijas piemērojams arī SIA gadījumā.

Jāatzīst, ka vienprātības šajā jautājumā joprojām nav. Daži tiesību eksperti uzskata, ka likumdevējs apzināti nav paredzējis šādas tiesības SIA dalībnie-

Daži tiesību eksperti uzskata, ka likumdevējs apzināti nav paredzējis šādas tiesības SIA dalībniekiem, līdz ar to AS regulējuma piemērošana pēc analogijas nav iespējama; citi uzskata, ka, tā kā nav regulējuma, kas ierobežotu SIA dalībnieka tiesības piedalīties balsojumā par viņa kā valdes locekļa atsaukšanu no valdes vai par prasības celšanu pret viņu, līdz ar to būtu jāpiemēro analogija ar AS regulējumu.

kiem, līdz ar to AS regulējuma piemērošana pēc analogijas nav iespējama; citi uzskata, ka tā kā nav regulējuma, kas ierobežotu SIA dalībnieka tiesības piedalīties balsojumā par viņa kā valdes locekļa atsaukšanu no valdes vai par prasības celšanu pret viņu, līdz ar to būtu jāpiemēro analogija ar AS regulējumu⁴.

Jautājums par iespējamu akcionāra un valdes locekļa interešu konfliktu balsstiesību ierobežojumu kontekstā, šķiet, vispār nav aktuāls AS, jo atbilstoši Komerclikuma 306. panta pirmajai daļai, valdes locekļu atsaukšana no amata (ja tam ir svarīgs iemesls) ir padomes, nevis akcionāru sapulces kompetencē. **Akcionāru sapulce var lemt tikai par neuzticības izteikšanu konkrētajam valdes loceklim** (kur interešu konfliktā esošajam akcionāram nebūtu balsstiesību), kas savukārt uzskatāms par svarīgu iemeslu, lai AS padome atceltu konkrētu valdes locekli no amata.

Savukārt SIA gadījumā, pat ja uzraudzības institūcija (padome) ir izveidota atbilstoši Komerclikuma 224. panta pirmajai daļai, jautājums par valdes locekļu atsaukšanu joprojām ir dalībnieku sapulces, nevis padomes kompetencē.

Uzņēmumu reģistra (UR) galvenā valsts notāra lēmumos atrodama tēze, ka „Komerclikuma 211. panta otrās daļas regulējums attiecas uz saistībām pret sabiedrību un tas nav jātulko paplašināti, proti, valdes locekļa amata pienākumi neietilpst šajos termiņos”⁵. Tādējādi atbilstoši UR viedoklim Komerclikuma 280. panta otrajā daļā ietvertais balsstiesību ierobežojums nebūtu pēc analogijas

- 2 Senāta Civillietu departamenta 29.05.2019. spriedums lietā SKC-30/2019.
- 3 Senāta Civillietu departamenta 29.05.2019. spriedums lietā SKC-30/2019.
- 4 Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā – Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra tiesību piemērošanas prakse. Komerctiesības, biedrošanās tiesības un publiskie reģistri. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2013, 102.–104. lpp.
- 5 UR galvenā valsts notāra 03.12.2010. lēmums lietā 1-5/185.

Dalībnieku (akcionāru) ~~BALSSTIESĪBU~~ ~~IEROBEŽOŠANA~~ kapitālsabiedrībās

TURPINĀJUMS

SĀKUMU
SKATĪT
ŽURNĀLA
MAIJA
NUMURĀ

Šīs publikācijas mērķis ir sniegt lasītājam ieskatu par to, cik plašs ir Komerclikumā paredzēto jautājumu loks, kuros dalībnieka (akcionāra) balsstiesības ir ierobežotas, kā arī sniegt vērtējumu par praktisko nozīmi balsstiesību ierobežojumam kapitālsabiedrībās (kā tas ietekmē lēmumu pieņemšanu un dalībnieku (akcionāru) sapulču noturēšanu).

¹ Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskajā redakcijā – Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra tiesību piemērošanas prakse. Komerctiesības, biedrošanās tiesības un publiskie reģistri. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2013, 102.–104. lpp.

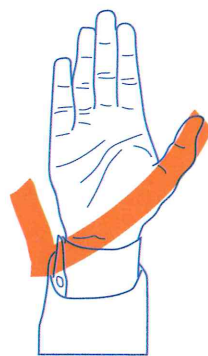
Dalībnieka balsstiesību un akcionāra balsstiesību ierobežojuma tvērums

Jautājumi, kuros SIA dalībnieka balsstiesības ir ierobežotas, ir izsmēloši uzskaitīti Komerclikuma 211. panta otrajā daļā. Savukārt AS akcionāra balsstiesību ierobežojuma tvērums ir noteikts Komerclikuma 280. panta otrajā daļā.

Juridiskajā literatūrā¹ atzīts, ka Komerclikuma 211. panta otrās daļas normas mērķis ir izslēgt tāda dalībnieka ietekmi uz balsošanas rezultātu, kurš atrodas interešu konfliktā, proti, novērst situāciju, kad šāds dalībnieks ar savām balsīm var nobloķēt sev nelabvēlīgu lēmumu pieņemšanu. Līdzīgas atziņas ir atrodamas arī tiesu praksē attiecībā uz Komerclikuma 280. panta

Foto: © ASDF – stockadobe.com

Foto: Jānis Deīnats

Dalībnieku (akcionāru) nespēja panākt „džentlmeņu vienošanos” jautājumos par sabiedrības pārvaldi un turpināmo attīstību var pārvērsties tiesas strīdā.

► piemērojams SIA gadījumā, savukārt Komerclikuma 211. panta otrajā daļā paredzētais jēdziens „atbrīvošana no saistībām” nebūtu jāinterpretē kā atbrīvošana no valdes locekļa amata.

Tomēr joprojām paliek atklāts jautājums – kā SIA var atbrīvot no amata uzticību zaudējušu valdes locekli (kurš vienlaikus ir arī viens no dalībniekiem), ja šis dalībnieks ar savām balsīm var vienmēr „bloķēt” šāda lēmuma pieņemšanu, it īpaši situācijās, kad starp dalībniekiem nav noslēgts dalībnieku līgums, kas varētu atrisināt *deadlock* (strupceļa) stāvokli?

Publikācijas autores ieskatā situācija kad SIA dalībnieku sapulce nevar atbrīvot no amata uzticību zaudējušo valdes locekli, kurš vienlaikus ir arī sabiedrības dalībnieks, vien tā iemesla dēļ, ka likumdevējs šādu opciju tieši Komerclikumā nav paredzējis – nebūtu pieļaujama. Neesot regulējumam (kā arī neesot iespējai piemērot pēc analogijas AS regulējumu), kas ļautu ierobežot SIA dalībnieka balsstiesības jautājumā par valdes locekļa (kas vienlaikus ir arī šīs sabiedrības dalībnieks) atcelšanu

no amata, sabiedrība tiek nostādīta situācijā, kurā tās turpmāka komercdarbība faktiski ir paralizēta.

Balsstiesību ierobežojums kā prasības nodrošinājuma vai pagaidu aizsardzības līdzeklis

Dibinot kapitālsabiedrību vai arī stājoties kapitālsabiedrības dalībnieku (akcionāru) sastāvā, dalībnieki uzņemas zināmas saistības pret sabiedrību. Savukārt dalībnieku (akcionāru) nespēja panākt „džentlmeņu vienošanos” jautājumos par sabiedrības pārvaldi un turpināmo attīstību var pārvērsties tiesas strīdā. Ko darīt, ja dalībnieks konstatē, ka viņu vairs neaicina uz dalībnieku sapulcēm un lēmumi tiek pieņemti bez viņa ziņas? Ko darīt, ja dalībnieku (akcionāru) sasaukšanas laikā tiek radīti mākslīgi šķēršļi, lai liegtu dalībnieka tiesības uz informācijas saņemšanu?

Viens no Komerclikumā paredzētiem risinājumiem būtu celt prasību Ekonomisko lietu tiesā, lūdzot atzīt dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu par spēkā neesošu, ja izpildās Komerclikuma 217. pantā (attiecībā uz SIA) vai 286. pantā (attiecībā uz AS) norādītie kritēriji.

Lai gan atbilstoši Civilprocesa likuma 30.⁴ no daļas regulējumam lietas par kapitālsabiedrību dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem izskata isākos termiņos nekā parastos strīdus (piemēram, paskaidrojumu sniegšanas termiņš ir 15 dienas 30 dienu vietā, primāri lietas skata rakstveida procesa ietvaros, ja vien nav lūgta izskatīšana tiesas sēdē; ja lietu skata mutvārdu procesā – tiesas sēde nozīmējama viena mēneša laikā no pieteikuma iesniegšanas brīža; tiesas spriedums nav pārsūdzams apelācijas instancē) – tik un tā vēl lietas iztiesāšanas laikā var rasties nepieciešamība novērst iespēju kaitēt sabiedrības interesēm.

Civilprocesa likums piedāvā šādas iespējas:

- **prasības nodrošinājums**, kura mērķis ir noteikt procesuālās darbības, lai nepieļautu, ka tiesas sprieduma izpilde lietā varētu kļūt apgrūtināta vai neiespējama;
- **pagaidu aizsardzība**, kuras mērķis ir efektīva tiesas aizsardzības nodrošināšana, kas saskan ar sagaidāmo tiesas spriedumu⁶.

Atbilstoši Civilprocesa likuma 138. pantam kā vienu no prasības nodrošinājuma līdzekļiem var lūgt tiesu noteikt aizliegumu atbildētājam veikt noteiktas darbības. Turpretī Civilprocesa likuma 250.³⁵ pants paredz šādu pagaidu aizsardzības līdzekļus – aizlieguma atzīmes ierakstīšana komercreģistrā, kā arī aizliegumu atbildētājam veikt noteiktas darbības.

Tā kā Civilprocesa likums nedod izsmēlošu uzskaitījumu, kādas darbības var aizliegt atbildētājam, ja tiek skatīta lieta par dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmuma atzīšanu par spēkā neesošu, tiesu praksē ir atrodami šādi piemēri:

- aizliegums sasaukt un noturēt dalībnieku (akcionāru) sapulces;
- aizliegums piedalīties balsošanā dalībnieku (akcionāru) sapulcēs;
- aizliegums izmantot sev piederošas balsstiesības;
- aizliegums veikt jebkāda veidā darbības.

Taču, liekot vienos svāra kausos iespējamo prasītāja tiesību aizskārumu, kas ir priekšnoteikums pagaidu aizsardzības noteikšanai, bet otrs – dalībnieka (akcionāra) balsstiesību kā tiesību uz īpašumu ierobežošanu, būtu jāatbild uz jautājumu, vai šāda dalībnieku (akcionāru) tiesību ierobežošana vispār ir samērojama ar pagaidu aizsardzības mērķi.

Augstākā tiesa ir atzinusi, ka „aizliegums sasaukt un noturēt sapulces neapšaubāmi ir aizliegums akcionāram realizēt to balsstiesības”⁷. Vienlaikus kādā citā lietā Augstākā tiesa nonāca pie secinājuma, ka „aizliegums veikt jebkādas darbības, aizliegums noturēt akcionāru sapulces un aizliegums veikt maksājumus – neatbilst pagaidu aizsardzības līdzekļa mērķim – konkrēta tiesību aizskāruma novēršanai”⁸.

Līdz ar to vispārīgā veidā noteiktie pagaidu aizsardzības līdzekļi nav pieļaujami, kaut vai tāpēc, ka šādu universālu aizliegumu noteikšana var pilnībā paralizēt komercdarbības veikšanu, kā arī var liecināt par nolūku kaitēt sabiedrības interesēm.

Prasības nodrošināšana ar balsstiesību izmantošanas aizliegumu ir pretrunā ar komerc tiesību vispārējiem principiem un neatbilst Civilprocesa likuma noteiktā prasības nodrošināšanas līdzekļa – aizlieguma veikt noteiktās darbības – jēgai.

Turklāt, izvēloties kādu konkrētu pagaidu aizsardzības līdzekli, prasītājam būtu jāspēj tiesai ne tikai norādīt uz iespējamu savu tiesību aizskārumu, bet arī parādīt loģisku un pirmšķietami ticamu saikni starp prasītāja prasīto pagaidu aizsardzības līdzekli un viņa iespējamo tiesību aizskārumu⁹. Tā, piemēram, Augstākā tiesa atzina, ka nav saskatāma saikne starp padomes locekļu skaita samazināšanu, no vienas puses, un aizliegumu veikt jebkādas darbības, noturēt akcionāru sapulces un veikt maksājumus, no otras puses¹⁰.

Vērtējot jautājumu par aizlieguma atzīmes reģistrēšanu komercreģistrā saistībā ar aizliegumu dalībniekam piedalīties balsošanā, tiesu praksē ir atzīts, ka „Komerclikums neparedz komercreģistrā ierakstīt tiesas noteiktu aizliegumu dalībniekam vai akcionāram piedalīties balsošanā vai ņemt vērā šādu aizliegumu, nosakot pārstāvības normu. Šādas normas trūkums nav neapzināts likuma robs, bet gan apzināta likumdevēja izšķiršanās, jo prasības nodrošināšana ar balsstiesību izmantošanas aizliegumu ir pretrunā ar komerc tiesību vispārējiem principiem un neatbilst Civilprocesa likuma noteiktā prasības nodrošināšanas līdzekļa – aizlieguma veikt noteiktās darbības – jēgai”¹¹. Turklāt, pat

ja tiesa kļūdaini ir noteikusi šāda veida prasības nodrošinājuma saturu, tāds prasības nodrošinājuma līdzeklis nebūtu izpildāms un tam nav ietekmes uz pārstāvības normas aprēķināšanu.¹²

Līdz ar to prasības nodrošinājuma līdzeklis – **aizliegums izmantot sev piederošo kapitāla daļu balsstiesības – norāda nevis uz konkrētu tiesību, piemēram, balsstiesību atņemšanu, bet gan uz ierobežojumu izmantot attiecīgās tiesības**. Balsstiesības kā tiesību uz īpašumu elementu nevar atņemt ar prasības nodrošinājuma līdzekli, bet tās var ierobežot. Līdz ar to konkrētās tiesības (balsstiesības) joprojām pastāv un ir ieskaitāmas balsstiesīgajā pamatkapitālā, tomēr vienlaikus šo tiesību izlietošana ir ierobežota¹³.

Arī tiesu praksē ir atzīts, ka „nodrošinājuma līdzekļa – aizlieguma izmantot sev piederošo daļu balsstiesības – mērķis ir ierobežot balsstiesības, tas ir, liegt aktīvu dalību lēmumu pieņemšanā, nevis paplašināt pārejo dalībnieku tiesības lemt to dalībnieku vietā, kuriem noteikts balsstiesību izmantošanas aizliegums”¹⁴. UR galvenais valsts notārs atzina, ka „šādā gadījumā likums ierobežo dalībnieka piedalīšanos balsojumā par noteiktu jautājumu loku, taču tas nenozīmē, ka dalībniekam balsstiesības tiek atņemtas pavisam. Līdz ar to balsstiesīgajā pamatkapitālā apmaksātās kapitāla daļas tiek ieskaitītas tikai likumā noteiktos gadījumos. [...] **Dalībnieks, kuram noteikts šāda veida aizliegums, ir tiesīgs piedalīties sapulcēs, ir tiesīgs izteikties, bet nav tiesīgs aktīvi piedalīties balsošanas procesā**. Respektīvi, šādas balsstiesības visos jautājumos „atturas” vai „nebalso”.”¹⁵

Piemēram, SIA „A” pamatkapitāls ir 5000 eiro, kuru veido 5000 kapitāla daļas ar vienas daļas nominālvērtību 1 eiro. SIA „A” dalībnieku sastāvā ir 3 dalībnieki – fiziskā persona B, kurai pieder 1000 kapitāla daļas (20%), SIA „B”, kurai pieder 1000 kapitāla daļas (20%) un fiziskā persona C, kurai pieder 3000 kapitāla daļas (60%). Ar tiesas lēmumu ir noteikts prasības nodrošinājums – aizliegums fiziskajai personai B piedalīties balsošanā dalībnieku sapulcēs.

Šajā situācijā fiziskā persona B kā dalībnieks ir tiesīga piedalīties sapulcēs, tiesīga izteikties, taču nevar aktīvi piedalīties balsošanas procesā (protokolā būtu jāieraksta – „atturas” vai „nebalso”), taču tās daļas tiek ņemtas vērā, nosakot pārstāvības normu.

Būtiski piebilst, ka, lai gan konkrētajam dalībniekam (akcionāram) ir noteikts aizliegums piedalīties balsošanā, pārējie dalībnieki nevar baudīt tās privilēģijas, kas likumā paredzētas vairākumam. Līdz ar to ar prasības nodrošinājumu vai pagaidu aizsardzības līdzekļiem netiek izjaukts princips, ka atbilstoši Komerclikuma 216. panta pirmajai daļai lēmumu pieņem vairākums vai kvalificēts vairākums, ja tiek lemts par svarīgiem jautājumiem (t.i., reorganizāciju, pamatkapitāla palielināšanu, grozījumiem statūtos).

- 9 Autoru kolektīvs
prof. K. Torgāna
zinātniskajā
redakcijā –
Civilprocesa likuma
komentāri. I. daļa.
Otrais papildināts
izdevums. Rīgā: Tiesu
namu aģentūra, 2016,
430.–431. lpp.
- 10 AT Civillietu
departamenta
28.09.2017. spriedums
lietā Nr. SKC-1628/2017.
- 11 AT Civillietu
departamenta
24.02.2012.
lēmums lietā
Nr. SKC-1228/2012.
- 12 AT Administratīvo
lietu departamenta
22.04.2014. spriedums
lietā Nr. SKA-450/2014.
- 13 UR galvenā valsts
notāra 21.10.2010.
lēmums Nr. 1-5/158.
- 14 AT Administratīvo
lietu departamenta
22.04.2014. spriedums
lietā Nr. SKA-450/2014.
- 15 UR galvenā valsts
notāra 11.08.2016.
lēmums Nr. 1-5/132.

6 AT tiesu prakses
apkopojums „Tiesu
prakse prasības
nodrošināšanas
lietās”, 2015. g.

7 AT Civillietu
departamenta
28.01.2013. lēmums
lietā Nr. SKC-1268/2013.

8 AT Civillietu
departamenta
28.09.2017. spriedums
lietā Nr. SKC-1628/2017.